

נושא העבודה

השתלת איברים

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

השתלת איברים

הקדמה אישית

בחרתי בנושא השתלת איברים מפני שמאז ומתמיד אני זוכרת את עצמי מוצאת עניין רב בתחום זה. אני חושבת שהשתלת איברים היא שיטה חדשנית ששינתה את חיינו משמעותית. אני בעד השתלת איברים, ואני בעצמי ארצה לתרום את איברי כשכבר לא יהיה לי את הצורך בהם. אני מאמינה, כי היכולת של אדם להציל אדם אחר או אפילו לאו דווקא להציל, היכולת לעזור לאדם אחר לקיים אורח חיים נורמלי ותקין, היא יכולת ענקית, היא מתנה, ולדעתי אסור לוותר עליה.

אני נוטה לעיתים קרובות להסתכל על פסקי דין בענייני נזיקין ולא מזמן נתקלתי בפרשה חמורה בעניין של סחר באיברים. הופתעתי מאוד ממה שקרה לאותו קורבן, וליבי היה איתו.

מאז, הרגשתי יותר מחוברת לנושא מתמיד. מעניין אותי לקרוא ולדעת עליו, לשמוע דעות שונות ולהבין כיצד פועלים במקרים כאלו במשפט העברי וכיצד פועלים במקרים כאלו כיום על פי המשפט הישראלי.

תוכן עניינים

4	מבוא	פרק ראשון
5	משפט עברי	פרק שני
5	האם מותר לאדם לסכן את עצמו, לחבול בגופו למען הצלת חברו	
8	האם ישנה חובה על אדם לחתום על כרטיס תורם	
9	סחר באיברים	
11	משפט ישראלי	פרק שלישי
11	מי בכלל רשאי לתרום איברים ומהי קביעת המוות	
13	מהי הסכמה	
14	סחר באיברים	
17	השוואה	פרק רביעי
19	סיכום	פרק חמישי
20	ביבליוגרפיה	פרק שישי

מבוא

השתלת איברים היא טכנולוגיה רפואית חדישה של החלפת איברים שהגיעו לאי-ספיקה סופנית באיברים אחרים. אלה יכולים להיות מלאכותיים או טבעיים, מבעלי חיים, מאדם מת או מתורם חי או מהחולה עצמו.

השתלות איברים נעשות לרוב בבני אדם, פרט למקרים שבהן נערכות השתלת איברים בבעלי חיים, בעיקר לצורך מחקר, לימוד והתנסות.

השאלות המשפטיות שאליהן ארצה להתייחס בעבודתי הן: במשפט העברי אבחן את הגישה לנושא של השתלת איברים בעיקר בהיבט המוסרי. ואבדוק האם מותר לאדם לסכן את עצמו, לחבול בגופו למען הצלת חברו. והאם ישנה חובה על אדם לחתום על כרטיס תורם (כמו כרטיס אד"י למשל)

במשפט הישראלי, אסתכל על החוקים הקשורים לנושא, ואבדוק מהי הסכמה, מי בכלל רשאי לתרום איברים ומהי קביעת המוות.

בנוסף לכך ארצה לבדוק גם את ההתייחסות לסוגיה של סחר באיברים ומה דינו של אדם הסוחר באיבריו או באיברים של אנשים אחרים באופן בלתי חוקי.

על שאלה זו אענה באמצעות עיון בחוקי המשפט העברי. אני אציג את היחס של המשפט העברי לנושא, אביא הלכות ודעות של רבנים ואראה מה דעתם בקשר לשאלה המשפטית.

בנוסף לכך, אתייחס לגישת המשפט הישראלי, אבחן את חוקי המשפט הישראלי העוסקים בנושא, וכמובן גם אתבסס על פסקי דין.

המשפט העברי

האם מותר לאדם לסכן את עצמו, לחבול בגופו למען הצלת חברו?

תרומת איברים מן אדם חי מעוררת דילמה מוסרית-דתית קשה. מפני שישנם שני ערכים בולטים שמתנגשים בה. הערך של הצלת חיי אדם, ערך עליון ומרכזי. מצווה בין החשובות שבמצוות ("לא תעמוד על דם רעך"¹).

ערך שני, אדם מצווה לשמור על בריאותו, ולא לסכן אותה. ("ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" דברים ד, טו).

ולא די בכך, אלא "אסור לאדם לחבול בין בעצמו בין בחבירו"².

לכן נשאלת השאלה, מה אדם אמור לעשות? האם הוא אמור לסכן את עצמו למען הצלת חברו?

על פי הרדב"ז לא ייתכן שההלכה תצווה על הקרבת איבר לשם הצלה, אף שהאיבר אינו חיוני. הוא טוען כי ההלכה לא תצווה על כך. הוא מוסיף, כי גם חז"ל התייחסו לחיתוך איבר, גם אם הוא לא חיוני, כסיכון נפשות. הרדב"ז מסכם את תשובתו בכך שטוען שאינו רואה טעם לדין זה, כלומר, אין שום דבר המחייב אדם לסכן עצמו ולתרום איבר לא חיוני למען הצלת חברו, אך "מדת חסידות, ואשרי חלקו מי שיוכל לעמוד בזה". כלומר, הוא טוען כאן כי יש בפעולה זו מידת חסידות, וכן קיימת האפשרות לתרום, אך היא לא מחובתו של אדם.³

¹ ויקרא יט, טז

² רמב"ם, הלכות חובל ומזיק, פרק ה, הלכה א.

³ וראה, שו"ת ציץ אליעזר, חלק י, סימן כה, פרק ז.

הרדב"ז מוסיף לתשובתו ואומר כי אם כריתת האיבר מן התורם כרוכה בסכנה משמעותית, הרי היא אסורה עליו. כלומר, גם אם אותו אדם מסור למטרת הצלת חברו, ומשוכנע כי הוא עושה מצווה בלקחת סיכון שכזה, הוא עדיין עובר על איסור. מכאן ניתן להבחין כי הרדב"ז שינה את דעתו. בתשובתו האחרת, פסק כי אדם חייב ליטול על עצמו סיכון להצלת חברו, בתנאי שהסיכון אינו עולה על חמישים אחוז, וגם כאשר ההצלה כרוכה בסיכון של חמישים אחוז ויותר, אמנם אין חובה להציל, אבל גם אין איסור להציל.⁴

---

⁴ שו"ת הרדב"ז, חלק ה, סימן ריח

ההסבר לסתירה בתשובתו של רדב"ז הוא שישנו הבדל בין סיכון הנובע מחבלה גופנית שעלולה להביא למוות, ובין סיכון הנובע מנסיבות אחרות שעלולות להביא לחבלה גופנית ולמוות.

במקרה של חבלה גופנית. תהליך הפגיעה בגופו של האדם החל, והוא נמצא כבר במצב של סכנת נפשות. ישנה האפשרות שזה לא יתדרדר לכדי מוות, אך הוא טוען שאין לסמוך על כך.

לעומת זאת, בסיכון הנובע מנסיבות אחרות, כמו פעולות מסוכנות שהאדם יכול לבצע, למשל- טיפוס על עץ גבוה, תהליך הפגיעה בגופו של האדם טרם החל. אלא קיים רק חשש שכך יקרה בעתיד. במצב שכזה, ההסתכנות מותרת מפני שאין סכנת נפשות ממשית, וניתן להסתמך על כך.

מכך ניתן להסיק, כי רדב"ז הפריד בין הסכנות בתשובותיו. כאשר מדובר בסכנה ממשית, שעלולה להביא למוות, אין לקחת סיכון ולסמוך על כך שזה לא יקרה. לעומת זאת, אם מדובר בסיכון מסוג אחר, כשהסכנה אינה ממשית, ואין סכנת נפשות בפועל, ניתן לקחת סיכון ואפשר להסתמך על העובדה שהסיכון עלול לא להתממש.

האם ישנה חובה על אדם לחתום על כרטיס תורם?

מהנושא של השתלת איברים, עולה שאלה חשובה, האם אדם מלכתחילה מחויב לתרום את איבריו במותו? את התשובה לכך מצאתי אצל הרב שאול ישראלי.

הוא מסביר כי אותה זכות של אדם לתרום מגופו קיימת, במתן רשות לשימוש הצלה, גם לאחר מותו.⁵ לבני המשפחה אין את האופציה להתנגד כל עוד אותו אדם מגלה את רצונו בכך, המשפחה חייבת לכבד את החלטתו. גם אם ניתן להניח שאילו היו שואלים אותו אם הוא מסכים, הוא היה מסכים, וגם אם היה מתנגד לכך מפורשות, הם צריכים לכבד את רצונו.⁶

הרב מוסיף, כי מי שמתיעץ לגבי שאלת תרומת איבריו במותו לצורך הצלת חיי אדם, צריך לעודד אותו לזה. זוהי מצווה, שהוא אומנם אינו מחויב בה לאחר מותו, אך תעמוד לזכותו ביום הדין.⁷

ישנו גם איסור מסוים, הוא מסביר כי אין להמליץ על חתימת כרטיס תורם למי ששואל אם לתרום את איבריו במותו. מפני שאין לכך משמעות חוץ ממקרים של פטירה פתאומית (על ידי תאונה וכו'). חשיבה על אפשרות זו מלכתחילה היא אסורה. חכמים הזהירו על כך, לעולם לא יפתח אדם את פיו לשטן⁸

---

⁵ בבא בתרא קנ"ד, ב

⁶ פסחים ד', ב

⁷ מגילה, יב, ב

⁸ מס' ברכות י"ס, א.

סחר באיברים

בחרתי להתייחס בעבודתי לכל הסוגיה של סחר באיברים כמעין תת פרק לעבודה. ובמשפט העברי רציתי לבחון איזו התייחסות יש לתרומת איברים עבור תשלום כספי, האם זה מותר? האם זה אסור? האם זה בסדר? האם זה לא בסדר?

על שאלות אלו מצאתי כי הרב שאול ישראלי יכול לענות.

הוא טוען כי מצווה שהתורה מחייבת לעשות אדם לחברו צריכה להיעשות ללא כל אינטרס כספי או תשלום.⁹ מעשה שעשה אדם למען הצלת חברו, אם הצלתו מחולי ואם הצלתו ממוות, חל איסור עליו לקבל עבורה שכר.¹⁰

הוא מוסיף כי כאשר מדובר בתרומת איבר או רקמה שנתרמת לצורך השתלה בגוף חולה אחר, רשאי התורם לקבל שכר. בהלכה נקבע שישנם מקרים מסוימים בהם חיוב תשלום הוא מורשה. והם- נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת. ובהתאם לכל מקרה, כך גם נקבע התשלום.¹¹

הוא מוסיף ואומר כי ההלכה קובעת שתשלום זה קיים, גם אם הניזוק הרשה לחברו שיזיק לו, במקרה של השחתת איבר למשל. ואפילו אם אמר לו מפורשות שהוא פטור מכל תשלום, חברו עדיין יהיה חייב לשלם לו. הנימוק לכך על פי ההלכה הוא שאין אדם מוחל על איבריו.¹²

---

⁹ מס' בכורות כ"ט, א. א.

¹⁰ סנהדרין ע"ג, א.

¹¹ רמב"ם פרק א מהל' חובל ומזיק. חו"מ ס' תכ

¹² מס' ב"ק צג, א. רמב"ם פ"ה, יא. חו"מ ס' תכא, סעיף יב

התשלום שהניזוק מקבל, חייב להיות בגבולות סבירים. לתורם נגרם סבל גופני ולעיתים גם נפשי. לכן יש לראות את התשלום כמוסרי, מכיוון שהוא מסיבות רלוונטיות ומוצדקות.

בנוסף לכך, נקבע שרק התורם רשאי לקבל את התשלום על תרומתו. מי שתיווך בין התורם לבין משפחת החולה, לא משנה אם המתווך הוא אדם פרטי או מוסד מסוים, אסור לו לקבל על כך תשלום. זו טרחה בסיסית שכל אחד מחויב בה. בדרך זו אנו נמנעים מהתפתחות בסחר באיברים.¹³

---

¹³ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל

משפט ישראלי

מי רשאי לתרום את איבריו? מהי קביעת מוות?

השתלת איברים, יכול לבצע כל אדם בעל הרצון לכך. אך מכיוון שזו פעולה לא כל כך פשוטה, יש כמה מגבלות לגבי מי שרשאי לתרום את איבריו.

ראשית, גיל התורם, גיל התורם חייב להיות מתחל לגיל 75. התורם רשאי לתרום איבר רק בתנאי שהוא תקין.

שנית, קטינים ופסולי דין. כאשר מדובר בקטינים ופסולי דין אין אפשרות למתן הסכמה מדעת, לכן יש צורך באישור של בית המשפט על מנת לבצע את הטיפול הרפואי. אם בית המשפט משתכנע כי הדבר נדרש לשמירה או לשלוחו הגופני של הקטין, פסול הדין או החסוי, תהיה אפשרות לקחת ממנו את האיבר.¹⁴

בנוסף לכך בהשתלת איברים מאדם מת האיברים נלקחים מן התורם כשהם חיוניים, כדי שיוכלו להועיל למי שמקבל אותם. לאור עובדה זו, שאלת קביעת המוות מאוד חשובה.

המוות הינו תהליך, לכן קביעת המוות היא קביעה חברתית המסתמכת על מידע רפואי שניתן לנו.

ישנן 2 דרכים לקביעת מוות: האחת, הפסקת פעולות הלב והנשימה, והשנייה הפסקת פעולת המוח.¹⁵ לאחר שהאדם נקבע על ידי הצוות הרפואי כמת, ניתן יהיה לתרום את

¹⁴ חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962.

¹⁵ חוק האנטומיה והפתולוגיה, תשי"ג-1953.

איבריו החיוניים במידה וחתם על כרטיס תורם, או שמשפחתו אישרה את תרומת האיברים.

יש להוסיף ולציין, שהצוות הרפואי הקובע את רגע המוות, הוא אינו אותו צוות רפואי שאחראי על ביצוע השתלות איברים ואינו מעורב ישירות בטיפול בחולה העומד לפני מוות מוחי נשימתי.¹⁶

פסק הדין שבחרתי להביא הוא על תרומת כליה מילד פסול דין לאביו.

בית המשפט המחוזי אישר את הסכמת האב שניתנה בשם בנו המפגר (פסול דין), לכריתת כליה מגופו של הבן לשם השתלתה בגופו של האב. בערעור זה החליט בית המשפט העליון לבטל את החלטת בית המשפט המחוזי ובין נימוקיו הסתמך על המשפט העברי. פסק הדין ניתן בי"ח בתמוז תשמ"ח (3.7.88).¹⁷

השופט מנחם אלון מעלה את המסקנה, כי מדובר בתורם אפשרי שהוא פסול דין. הרשות על הוצאת כליה מפסול דין לשם השתלתה בגופו של אדם אחר לא נתונה בידי הוריו. ביצוע מעשה זה בגופו של פסול דין, כאשר המעשה הוא כזה שגם אדם בר דעת אינו חייב להסכים לעשות זאת בגופו, לא האפוטרופוסים וגם לא בית המשפט רשאי להסכים בשם פסול הדין כמתנדב לכך וכמבצע מנהג חסידות. לסיכום, ניתן להסיק מפסק דין זה שכאשר מדובר בפסולי דין בית המשפט צריך לדון בכך, וגם אז, לא בהכרח שהוא יאשר את התרומה מגופם. פסולי דין אינם מסוגלים לתת את הסכמתם מדעת, לכן רק בית המשפט יכול להחליט בשאלה של תרומת איברים מגופם, ולא האפוטרופוסים שלהם.

¹⁶ חוק מוות מוחי-נשימתי, תשס"ח-2008

¹⁷ היועץ המשפטי לממשלה נ' פלוני ואח' - פ"ד מב(2) 661

מהי הסכמה?

על מנת לתרום איברים, בין אם זה מן אדם חי ובין אם זה מן אדם מת, דרושה לכך הסכמה. הוכחה כלשהי לרצון של אותו אדם לתרום את איבריו.

ההסכמה לנטילת איבר או רקמה מגופו של אדם, תקפה אם הוא נמצא כשיר לתת אותה ובתנאי שהוא נותן אותה מהסכמה חופשית ומדעת. החלטה שנבעה מלחץ משפחתי או חברתי אינה החלטה חופשית.

בישראל פועלים לפי עיקרון הסכמה מדעת. הרצון שהראה אותו אדם לתרום את איבריו. רצון זה יכול להתבטא בחתימה על כרטיס תורם (כרטיס אד"י).¹⁸

כשמדובר בהשתלת איברים מאדם מת- אם אותו אדם השאיר אחריו בני משפחה, ההחלטה לגבי תרומת איבריו תהיה בידם. רק אם יש את הסכמתם, יהיה אפשר לתרום את איבריו.

גם אם אותו אדם הביע את רצונו לתרום את איבריו במותו, ההסכמה עדיין בידי בני המשפחה. במקרה שלנפטר אין בני משפחה, ניתן לבסס את ההחלטה על פי רצונות אותו אדם במהלך חייו, האם הביע כוונות לתרום את איבריו במותו, או לא.¹⁹

במקרים של קטינים ופסולי דין, שאינם מסוגלים לתת את הסכמתם מדעת, צריך את אישורו של בית המשפט לגבי תרומת איברים מקטינים ופסולי דין.

---

¹⁸ לפי חוק השתלת אברים, התשס"ח-2008

¹⁹ לפי חוק האנטומיה והפתולוגיה, סעיף 6א', תשי"ג-1953.

סחר באיברים

ישנה סוגיה העולה מתוך הנושא של השתלת איברים, והיא- המסחר בהם. סוגיה זו מעלה שאלה חשובה, האם מותר לקבל תרומה עבור תרומת איברים? האם מותר לסחור באיברים באופן חוקי?

התשובה לשאלה זו היא בעצם התנגשות בין שני ערכים. בין הצלת חיים לבין קדושת החיים. מצד אחד, יש את הרצון להימנע ממעין "שוק איברים" שיתנהל ומצד שני, יש את הרצון לעודד אנשים לתרום את איבריהם להשתלה על מנת שיעזרו לאלה הצריכים את התרומה.

עלו טיעונים בעד ונגד התמורה עבור השתלת איברים:²⁰

בעד- הצלת חיי אדם, חיסכון כספי, אילוצים כלכליים, נושא הפונדקאות מקבל כיום באופן חוקי תמורה.

נגד- לא מוסרי, הפחתת ערך גוף האדם, חשש להיווצרות "שוק איברים"

ההתייחסות לסחר באיברים בחוק היא שאדם לא יקבל תמורה עבור איבר שניטל מגופו או מגוף של אדם אחר בין אם הנטילה נעשתה בחייו ובין שהיא נעשית לאחר מותו. החוק אוסר גם על קבלת תמורה על תיווך בין תורם לנתרם.²¹

החוק מאפשר תשלום והחזר כספי שיינתן לתורם עקב הוצאות כספיות רפואיות ואובדן ימי עבודה, תמורה שנתן תאגיד מוכר או תשלום עבור הוצאות קבורה. לכן ניתן להסיק מכך, שסחר באיברים נתפס כמעשה שהוא אינו מוסרי ולכן אינו חוקי. אך כן יש סעיף בחוק המקנה מתן פיצויים לתורם על מנת לעזור לו בהמשך.

בחרתי להביא פסק דין העוסק בסוגיה של סחר באיברים בישראל.

²⁰היבטים משפטיים במכירת רקמות ואיברים להשתלה – השלכות אפשריות של המשפט העברי והישראלי
²¹ חוק השתלת אברים, סעיפים 3-4, התשס"ח-2008.

בתיק המדובר ישנם 2 נאשמים. האחד, בן 70, חולה סרטן ואב לבן נכה שעבר השתלת כליה. השנייה, בת 66 אם לילדים בוגרים, בעלת נסיבות חיים קשות, חולה ולוקה בראייתה. אף אחד מן הנאשמים אינו עונה על הפרופיל הצפוי של סוחרי איברים.²²

הנאשם היה מפרסם מודעת דרושים לתרומת כליה והיה נפגש עם התורמים הפוטנציאליים. הבטיח להם תמורה כספית עבור הכליה שיתרמו ומסר להם מסמכים רפואיים מזויפים בהם הבדיקות הרפואיות שיצטרכו לעבור וביקש מהם לשקר על מנת שהועדה תאשר את השתלת הכליה.

בשנת 2008 פנה חוקר משטרתי סמוי טלפונית לנאשם והציג עצמו כמי שמעוניין לתרום כליה. השניים נפגשו והנאשם תיאר לחוקר את שיטת פעולתו. סיפר כי הוא מתווך בין אנשים הזקוקים לכליה ובין אנשים המוכנים לתרום וסיפר כי הוא מקבל כסף על כך. הנאשם הורה לחוקר מה לעשות לגבי הכסף שיקבל עבור תרומתו. כשנתפס הנאשם, התברר שהוא והנאשמת היו שניהם מתווכים. היו מעבירים ביניהם פרטי תורמים פוטנציאליים, בהתאם להתאמתם לסוג הדם של החולים להם ניסו לאתר כליה, תמורת תשלום.

השניים הורשעו, ועל אף שסחר באיברים קובע עונש מאסר, השופטת עינת רון החליטה שמדובר במקרה חריג בנסיבותיו. לבסוף, על הנאשם נגזרו עשרה חודשי מאסר על תנאי למשך שלוש שנים וקנס בסך 6000 שקל. על הנאשמת נגזרו שבעה חודשי מאסר על תנאי למשך שלוש שנים וקנס בסך 4000 שקל.

---

²² מדינת ישראל נ' טייטלבוים ואח'

בית המשפט הקל משמעותית על עונשם מסיבות שלא ניתן להתעלם מהן. גילם המבוגר ומצבם הבריאותי, כמו גם היותם נעדרי עבר פלילי והעובדה שביצעו את המעשים ב"קו התפר" - כלומר, בסמוך ומעט אחרי כניסתו לתוקף של חוק השתלת איברים.

לסיכום, המסקנה העולה מפסק דין זה היא שסחר באיברים אכן קובע מאסר עקב סחר באיברים. בית המשפט בחר להקל על עונשם של הנאשמים מסיבות שהן מוצדקות. אם פרופיל הנאשמים לא היה כפי שתואר ואם הנסיבות היו אחרות, הנאשמים היו מורשעים כרגיל כפי שהחוק קובע כלפי הרשעה בגין סחר באיברים.

השוואה

כמשווים בין המשפט העברי למשפט הישראלי בנושא של השתלת איברים, ניתן למצוא דברים משותפים לשניהם ודברים שאינם משותפים לשניהם.

גם במשפט הישראלי וגם במשפט העברי יש את האפשרות לתרומת איברים.
במשפט העברי האפשרות הזו קיימת רק במידה ואין סכנה משמעותית לתורם
ובמשפט הישראלי אפשרות זו קיימת בהתאם לכמה תנאים המעוגנים בחוק.

לגבי הסוגיה של סחר באיברים, גם במשפט העברי וגם במשפט הישראלי יש איסור
מוחלט לסחור באיברים. אחת הסיבות המרכזיות לכך בשני סוגי המשפט היא החשש
להיווצרות "שוק איברים" והמעטת ערך גוף האדם. גם במשפט העברי וגם במשפט
הישראלי יש איסור על קבלת תמורה כספית עבור תרומה או תיווך בין תורם
פוטנציאלי לבין נתרם הזקוק לאיבר מסוים.

במשפט הישראלי יש הכרה בתמורה כספית עבור אובדן ימי עבודה, הוצאות רפואיות
וכו.. ובמשפט העברי טען הרב ישראלי שיש להכיר בתמורה זו כמעשה מוסרי שנועד
לפצות את התורם על הסבל הפיזי או הנפשי שעבר ושתמורה זו צריכה להיות בגדר
הגבולות הסבירים.

השוני בין שני סוגי המשפט הוא-

במשפט העברי ישנם חילוקי דעות בין הפוסקים לגבי העניין של השתלת איברים
ומכירת איברים. אין דעה חד משמעית כלפי הנושא.

לעומת זאת, במשפט הישראלי, ישנה דעה חד משמעית, והחוק קובע כללים מאוד
ברורים כלפי הנושא שיש לציית להם.

שוני נוסף הוא מעמד המשפחה. לפי המשפט העברי, המשפחה חייבת לכבד את רצון
האדם לתרום את איבריו, האדם רשאי לקבל החלטה חופשית שלא תלויה בלחץ מצד
משפחתו או חבריו.

לפי המשפט הישראלי המשפחה כן יכולה להשפיע על החלטת האדם לתרום. גם אם אותו אדם הביע כוונות בחייו על לתרום את איבריו במותו, ההחלטה עדיין בידי בני המשפחה. ויש להם את היכולת לסרב ולא לאפשר לקחת את איבריו לתרומה.

לסיכום

את עבודתי עשיתי על השתלת איברים. בחנתי את ההתייחסות לנושא גם במשפט העברי וגם במשפט הישראלי וערכתי השוואה בין שני סוגי המשפט.

השאלות המשפטיות שעניתי עליהן במשפט העברי הן האם מותר לאדם לסכן את עצמו, לחבול בגופו למען הצלת חברו. והאם ישנה חובה על אדם לחתום על כרטיס תורם.

השאלות המשפטיות שעניתי עליהן במשפט הישראלי הן מהי הסכמה, מי בכלל רשאי לתרום איברים ומהי קביעת המוות.

בעבודתי התייחסתי גם לנושא של סחר באיברים כמעין תת פרק לעבודה. מבחינתי הנושא של סחר באיברים הוא נושא חשוב שלא הייתי מוכנה להתפשר עליו ובחרתי לתת לו התייחסות גדולה בעבודתי.

המסקנות העולות מעבודתי הן שמבחינה מוסרית תרומת איברים היא מעשה חשוב, שבשני סוגי המשפט מתייחסים אליו בחשיבות רבה. הופתעתי לדעת שגם במשפט העברי ישנם כאלה שפוסקים שתרומת איברים נחשבת למעשה חסידות למרות שמדובר בפגיעה בגוף האדם.

בנוסף לכך, גיליתי איזו הסכמה נחשבת להסכמה מדעת ומה עושים במקרים של קטינים ופסולי דין.

עוד מסקנות העולות מהעבודה הן שבשני סוגי המשפט יש איסור חד משמעי עבור סחר באיברים או תיווך בין תורמים פוטנציאליים לבין אנשים הזקוקים לתרומה.

ביבליוגרפיה

משפט עברי

ספרות הפסיקה

בבא בתרא קנ"ב, א,

בבא בתרא קנ"ד, ב

רמב"ם פרק א מהלכות חובל ומזיק. חו"מ סי' תכ

רמב"ם, הלכות חובל ומזיק, פרק ה, הלכה א.

פסחים ד', ב

ספרות השו"ת

שו"ת הרדב"ז, חלק ג, סימן תרכז

שו"ת הרדב"ז, חלק ה, סימן ריח

וראה, שו"ת ציץ אליעזר, חלק י, סימן כה, פרק ז.

מאמרים

ד"ר מיכאל ויגודה, אסיא עא-עב, שבט תשס"ג כרך יח, ג-ד

שו"ת הרב שאול ישראלי, תשובות הלכתיות בנושא השתלת איברים

משפט ישראלי

חקיקה

חוק האנטומיה והפתולוגיה, תשי"ג-1953.

חוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופסות, תשכ"ב-1962.

חוק מוות מוחי נשימתי, התשס"ח-2008

חוק השתלת אברים, התשס"ח-2008.

פסיקה

היועץ המשפטי לממשלה נ' פלוני ואח' - פ"ד מב(2) 661

מדינת ישראל נ' טייטלבוים ומרים רבינוביץ - ת"פ 21217-09-11

מאמרים

הרב דר' מרדכי הלפרין - הלכה ומשפט

רות וייס צוקר - התלות הבלתי נסבלת של הרפואה - דילמות אתיות בהשתלת איברים

כרמי-שער 12 השתלות וקבורות

ההיבטים המשפטיים של השתלת איברים - שרה פריש שופטת (בדימוס)